

Hadislere Gerek Yok Söylemi

Enbiya YILDIRIM,

Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2020, 161 sayfa.

İslâm düşünce geleneğinde Kur'ân-i Kerîm'den sonra hadislerin temel kaynak kabul edilmesi hususunda ittifak vardır. Hadis ilminin konusu Hz. Peygamberdir. Peygambersiz İslâm tasavvuru ve sünnetsiz bir Kur'ân te'vîli ve tatbîki mümkün değildir. Hadis, Hz. Peygamberin sözlerini, fillerini, takrirlerini, beşerî ve ahlâkî özelliklerini konu alan ilim dalıdır. Bundan mütevellit hadis tarihi incelendiğinde bir kısım hadislerin bazı fıkıhçı ve kelâmcılar tarafından delil olması bakımından tartışılmış fakat hadisleri toptan reddetmemişlerdir. Hadislerin hücciyetinin inkârı tekrar son dönemde Kur'âncı ve oryantalistlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hadis tartışmaları Enbiya Yıldırım'ın *Hadislere Gerek Yok Söylemi* adlı kitabı üzerinden söz konusu edilecektir.

Çalışma önsöz, altı bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Önsözde ana hatlarıyla hadisler üzerinde meydana gelen tartışmalar ve yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda hadislerle ilgili tartışmaların yeni olmadığı, daha ilk dönemde fıkıhçı ve kelâmcıların hadislerin bir kısmını sıhhat ve delil olarak kullanımı bakımından tartıştıkları fakat hadisi tamamen reddetmedikleri ifade edilmektedir. Bunun yanında son dönemde 'Kur'âncı' akımının hadisleri toptan reddetme girişiminde bulunduğu ifade edilmekte ve onların tamamıyla oryantalistlerin etkisiyle ortaya çıktığı fikrine karşı çıkmaktadır. Zira hadisleri reddeden bazılarının müsteşriklerin çalışmalarından bile bihaber oldukları savunulmaktadır (s. XI).

Daha sonra yazar, hadis tartışmalarıyla ilgili çalışmalarda Arap dünyasında ve Türkiye'de gerek Kur'âncıların gerekse hadisi savunanların sağlıklı yöntem kullanmadıklarını zikretmektedir. Bu minvalde hadisleri reddedenlerin hadis metinlerine alaycı tavır takındıkları ve sahâbîlere itham edici bir dil kullandıkları, onların karşısında hadis savunucularında muhataplarını eleştirmek için

bir şekilde oryantalistlerle ilişkilendirilmesi metoduna karşı çıkmaktadır. Doğayısıyla doğru yöntemin hakaret edici üsluptan uzak ve belirli gruplarla ilişkilendirmenin aksine sorunların bilimsel olarak ele alınması gerektiğini düşünerek bu çalışmayı kaleme aldığını arz etmektedir. Ayrıca bu meselelerin gençlere sirayet ettiği için onların anlayabileceği bir dilde akli deliller kullanarak mevzûbahis edeceğine yer vermektedir (s. XII).

Birinci bölümde yazar, ana hatlarıyla hadis tartışmalarıyla ilgili doğru bir yöntemin nasıl olması gereği üzerine durmuştur. Bu bağlamda hadisler hakkında menfi tavır takınanları onların bir grubun üyesidir veya bir konu hakkında oryantalist düşünceyle örtüşen fikre sahip olan kişinin o grupta ilişkilendirmek yerine bilimsel ve âdâbınca tartışılması gerektiğinden bahsetmektedir. Hakeza insanların hadislerin reddetmesi yönteminin temelinde İslâmi ilimlerin doğru bir şekilde öğretilmemesi, metinlerin yüzeysel olarak tercüme edilmesi, problemleri rivâyetlerin ön plana çıkarılması ve hadislerin kendi düşünce istikametine göre yorum yapanların neden olduğunu özellikle kaydetmektedir. Yazar, ayrıca hadis savunucularını hadis metinlerini eleştirmeyen birer metin parçası olarak insanlara sunduklarını eleştirmekte ve esasen yapılması gerekenin tartışılan hadislerin kendi sınırları içerisinde ilim ehli tarafından tenkit ve yeniden değerlendirilebileceğini beyan etmektedir (s. 2-6).

Müellif, tartışılan hadislerin genellikle Hz. Süleyman'ın bütün eşini tek gecede ziyaret etmesi, Hz. Mûsâ'nın ölüm meleğini tokatlaması, Mehdi ve Deccal ile ilgili olduğunu belirterek Müslümanın hayatını tanzim eden rivâyetlerle hiçbir problemin olmadığı ve tartışmanın bütün hadis külliyyâtına teşmil edilmemesine dikkat çekmektedir. Ayrıca mezheplerin ibadet hususunda farklı hadislerin kullanmalarına bunun kendi usullerine uygun rivâyeti seçerek amel ettiklerini belirterek peygamberin esnek davranmasına bağlamaktadır. Bundan mütevellit hadisleri değerlendirirken buna dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca hadisleri reddedenlerin yöntemlerinden birinin kendi çıkarlarına yarayan rivâyetleri esas aldıkları ve hadisleri delil olarak kabul etmemelerine rağmen yine hadislerle istidlal ettiklerine yer vererek kendi içlerinde çelişkiye düştüklerini söylemektedir (s. 7-11).

İkinci bölümde peygamberim İslâm geleneğindeki yeri ve bazı meseleler üzerinde durulmuştur. Bu minvalde müellif, Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmak için kendi içlerinden Hz. Muhammed'i seçtiğini ve O'nun emirlerinin evvelâ ona indirilmesi sebebiyle en iyi idrak edip, insanlara tebliğ ederek açıkladığını kaydetmektedir. Ayrıca peygambere Allah tarafından ayetleri insanlara okumak, açıklanması gereken noktaları tebyîn etmek, insanları arıtmak ve hikmetin verildiğinden bahsetmekte ve hikmetin hadis olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle onun bu konununun dikkate alınmasının önemine değinilmektedir. Bunun dışında hadisi reddedenlerin en büyük problemlerinden birinin peygamberin hadislerini Kur'ân-i Kerim'in alternatifi olarak kabul ettikleri bu sebeple hadisleri inkâr ettiklerini ifade etmektedir (s. 14-20).

Bu bilgilerin akabinde yazar, hadislerin delil değerini reddedenlerin gerekçelerine yer vererek açıklamaktadır. Söz gelimi Kur'âncıların dinin kemale erdirildiğini, günümüzdeki tartışma ve problemlerin hadisten kaynakladığı, ayetlerde eksiklik olmadığı ve bu sebeple hadislere ihtiyaç duyulmadığı, Kur'ân da her şeyin açık olduğu, ayetlerde olmayan hükümlerin kabul olmayacağı, Kur'ân dan başka vahiy olmadığı, peygambere itaati emreden ayetlerin o dönemi bağladığı iddiaları mevzûbahis etmektedir (s. 22-46).

Müellif kabaca bu iddialara Kur'ân'ın hadislerle birlikte tamamlandığını ifade etmektedir. Başka bir deyişle Allah peygamberi on üç yerde uyarmıştır, fakat onun nübüvveti süresi boyunca pratiğe dönüştürdüğü fiilleri ve sözleri konusunda uyarı gelmemiştir. Bu sebeple onun uygulamalarını onaylandığı çıkarımını yapmaktadır. Yazar hadisler aradan çıkarılınca bizzat Kur'ân'ın bireysel okumalarla herkesin farklı şekillerde anlayabileceği ve bunun neticesinde daha büyük bölüşmelere sebep olacağını belirtmektedir. Ayrıca ayetlerde eksiklik sebebiyle hadislerle tamamlandı mı? iddiasına ayetlerin zahirinden namaz, zekat ve hac gibi dini ibadetleri bugün eda ettiğimiz şekilde insanların anlamayacağı dolayısıyla ayetlerin peygamberin tebyîn görevi sebebiyle pratiğiyle döküldüğünü zikretmektedir. Hakeza Allah'ın peygambere hüküm koyma yetkisi verdiğini ifade ederek günümüzde kadınların hayızlıyken oruç ve namaz kılmalarının peygamberin hadislerinden bilindiği ve sahâbilerden mezkûr sünnetin tevarüs edildiğini vurgulamaktadır (s. 22-30).

Müellif, Kur'ân da her şeyin var olduğu iddiasına ana konularının bahsedildiğini beyan etmekte ve her şeyin onda aramanın mantıksızlığına dikkat çekmektedir. Ayrıca ayetlerin vahyinin dışında peygambere başka vahyinde verildiğini peygamberin namaz örnekleri üzerinden ispat etmektedir. İtaati emreden ayetlerin o dönemi bağladığı iddiasına, madem böyle o zaman ayetlerinde o dönemi bağladığını dolayısıyla sadece hadisleri değil ayetleri de inkâr etmiş oluruz şeklinde cevaplamaktadır (s. 30-46).

Daha sonra yazar akli delillerle hadis olmadan Kur'ân'ın yaşanmayacağını ileri sürmektedir. Söz gelimi nasıl ki ayetler peygamberin hadislerine başvurmadan müstakim olarak anlaşılıyorsa normal kitaplarında öğrenciler tarafından hocalarının açıklamaları olmadan anlamayacağını arz etmektedir. Aynı şekilde ayetlerdeki emirlerin yaşanmasını bizzat peygamberin fiiliyle müşahhas hale geldiğini bu sebeple inkâr durumunda herkesin ayetlerden hareketle kendine göre bir din ortaya koyacağını söylemektedir. Bunun dışında keyfiliklerin artacağı, peygamber sevgisinin ortadan kalkacağı, Kur'ân'da olmayan fakat hadisler üzerinden değerlerimiz haline gelen şeylerin kaybolacağı ve dini bir kitabın yazılmasının zorlaşacağını açıklamaktadır (s. 49-69).

Üçüncü bölümde sahâbe etrafında meydana gelen tartışmalar ve bazı meselelerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda hadis muhalifleri hadislerin yazılmasına karşı çıkan rivâyetlerden mütevellit hadislere karşı çıkmaktadırlar. Yazar

hadislerin yazılmasını yasaklayan hadislerin izin veren rivâyetlerle neshedildiğini ayrıca sahâbilerden elli iki kişinin hadis yazdığını dolayısıyla son emrin cevaz yönünde olduğunu beyan etmektedir. İleri gelen sahâbilerin az hadis rivâyet ettikleri itirazına onların hadis ilmiyle meşgul olmadıkları ve peygamberin vefatından sonra uzun süre yaşamadıkları şeklinde cevaplamaktadır. Bunun yanında çok hadis rivâyet edenlerin özellikle hadis meclisleri kurdukları ve uzun süre yaşadıkları dolayısıyla ilimlerini yayabilmeleri sebebiyle çok hadis rivâyet ettiklerine bağlamaktadır. Bunların dışında hadisleri reddedenler sahâbileri yalancılıkla itham etmektedirler. Müellif, kaynaklarda hadisleri nakleden sahâbiden hiçbirinin yalancılıkla itham edildiğine dair herhangi bilginin olmadığını söylemektedir. Ayrıca sahâbenin birbirini tenkit etmesi onların birbirlerini yalanladıkları değil, hata ettikleri manasına geldiğini özellikle mevzûbahis etmektedir (s. 72-80).

Yazar Ebû Hüreyre ile ilgili üç yıl gibi kısa süre peygamberle kalmasına rağmen çok fazla hadis naklettiği suçlamasına karşın, onun bu zaman içerisinde peygamberin yanından ayrılmadığı, uzun süre yaşadığı ve toplamda naklettiği hadisinde 5374 olduğunu arz etmektedir. Hakeza temel hadis kitaplarında diğer sahâbilerin rivâyet etmediği hadis sayısının da yalnızca 42 olduğuna dikkat çekmektedir. Onun isminin bilinip bilinmediği şüphesine birçok sahâbînin isimleriyle değil künyeleriyle bilindiğini söylemektedir. Müellif bu iddialardan hareketle hadis muhaliflerinin Ebû Hüreyre'yi gözden düşürmek ve dolayısıyla hadis külliyyatını aradan çıkarmak olduğunu ilave etmektedir. Daha sonra sahâbilerden gelen çelişkili rivâyetleri iddiasına bu rivâyetlerinin bir kısmının sıhhat açısından problemlili veya rivâyetlerin esnekliğe sahip olması veya ilk rivâyetin sonraki hadislerle nesh edilmesi veya nas bulunmayan konularda sahâbilerin fetva farklılıkları olabileceği ihtimalleri üzerinden cevaplamaktadır (s. 80-84).

Yazar dördüncü bölümde hadis âlimleri etrafında cereyan eden tartışmaları ele almıştır. Bu minvalde hadisleri delil saymayanlar İslâmî ilimlerin Kur'an ile insanların arasına girdiği ve onların kendi yorumlarını insanlara din gibi sunduklarını iddia etmektedirler. Müellif İslâmî ilimler olmadan insanların ayetleri kendi başına doğru bir şekilde anlayamayacağını kaydetmektedir. Bunun dışında hadis karşıtları iki milyon hadisi önümüze yığdılar peygamberin bu kadar hadis söylemesi imkânı yoktur şekline itirazlarına, müellif muhaddislerin sened ve metninde değişen bir râvî veya kelime sebebiyle her hadisi ayrı olarak saydıklarını vurgulamaktadır. Ayrıca hadislerin tekrarı çıkarılınca geriye az bir hadis kalacağını ilave etmektedir. Hadis muhalifleri, âlimlerin sahîh saydıkları hadisleri eserlerine almamışlardır dolayısıyla dini eksik bıraktıklarını iddia etmektedirler. Müellif âlimleri eleştirmeden evvel onların ilim uğruna çektikleri eziyetleri göz önünde bulundurması gerektiği, Buhârî ve Müslim'in muhtasar çalışma yaptıkları dolayısıyla her sahîh hadisi eserlerine alma-

dıklarını söylemekte ve eserlerine aldıkları hadisleri geriye bıraktıkları hadislerin diğer tarikleri olduğunu ifade etmektedir (s. 88-98).

Hakeza Buhârî'nin 600 bin hadisi o zamanın şartlarına göre yazması hususunda ömrünün yetmeyeceği ve bu kadar hadislerden seçki yapmanın zor olduğu dolayısıyla hadislerin kabul edilemez demektelerdir. Yazar öncelikle 600 bin rakamının gerçek bir sayıya dayanmadığı dolayısıyla kabaca söylenmiş olduğunu savunmaktadır. Yazma meselesine gelince Buhârî'nin hocasından öğrendiği her hadisi yazmadığı bunun aksine hadislerin ekseriyetini kendisine yazılı olarak ulaştığını kaydetmektedir. Onun yöntem itirazına Buhârî'nin *es-Sahîh* adlı eserinde aldığı hadislerinin dörtte üçünü 41 hocadan aldığını ve onların hadislerine odaklandığını vurgulamaktadır. Bunun dışında Buhârî hadislerinin klasik dönemde âlimler tarafından tenkit edildiği iddiasına, Müslümanların hayatını tanzim eden hadislerle ilgili herhangi bir ihtilafın olmadığı, tartışılan rivâyetlerin peygamberler ve evrenle ilgili hadisler etrafında gerçekleştiğini, bundan hareketle bütün olarak onu karalamanın haksızlığından bahsetmektedir (s. 98-102).

Hadis karşıtları, hadislerin Kütübî's-sitte âlimleri tarafından hicri III. yüzyılda yazıldığı dolayısıyla bu hadislerin onlar tarafından ortaya atıldığını iddia etmektedirler. Yazar hadislerin ilk defa bu âlimlerin kaleme almadığı daha önce sahifeler, cüzler ve dahi İbn Cüreyc ve Malik'in kitaplarından bahsetmekte ve onların daha önce yazılan eserlerden hareketle kitaplarını oluşturduklarını kaydetmektedir. Bunun yanında hicri III. asra kadar hadisler sahîh ve mevzû olarak ayrılmadığı için hadislerin birbirine girdiğini iddia etmektedirler. Yazar daha ilk dönemlerde isnad ve cerh ta'dîl yönteminin geliştiğini dolayısıyla âlimlerin hadisin sahîh olanıyla mevzû olanını ayırt edebildiklerini savunmaktadır. Hakeza onlar hadisler içerisinde önemli ölçüde birbirine zıt rivâyetlerin olduğunu öne sürmektedirler. Yazar çelişkili rivâyetlerle ilgili problemin, peygamberin önce ve sonraki uygulamalarından (nesh) veya insanların durumuna göre tavsiyede bulunması veya ilk dönemde yazıdan kaynaklanan probleminden ortaya çıktığını arz etmektedir (s. 102-108).

Daha sonra müellif hadis eserlerinin sadece hadisler içermediğini bunun yanında o dönemdeki olaylar, problemler, fetihler ve meydana gelen fikri tartışmalarla ilgili kıymetli bilgiler verdiğini dolayısıyla hadisleri reddetmek o dönemle ilgili bilgilerinde yok olmasına sebep olacağını söylemektedir. Hadis karşıtları râvî hakkında birinin güvenilir diye vasıflandırdığını diğeri güvenilirmez dediği iddiasını öne sürmektedir. Yazar hadisçilerin bu durumda râvînin rivâyetlerini güvenilir râvîlerin rivâyetine arz ettiklerini ve bundan hareketle ikisinden birinin rivâyetini esas aldıklarını kaydetmekte, ayrıca bir râvî hakkında hem cerh hem ta'dîl lafzı bulunması durumunda cerhin önde tutulacağını zikretmektedir. Bunun dışında imam Şâfi'î'nin hadisleri din haline getirdiği iddia edilmektedir. Yazar Şâfi'î'nin daha önceki âlimler gibi hadislerin dinin kaynağı olarak kabul ettiği ve sünnetin sahîh hadisle ortaya konulabileceği

yöntemini geliştirdiği dolayısıyla onun bu metodunun yadırganmaması gerektiğini arz etmektedir (s. 112-115).

Beşinci bölümde hadisleri delil olarak kabul edilmemesinden doğan meseleler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yazar, peygamberin din etrafındaki uygulamaları ile örf ve âdet bağlamında yaptığı uygulamaları birbirinden ayrılması gerektiğini ifade etmektedir. Meselâ Arabistan da giyilen uzun elbisenin insanlara din olarak sunulmasını doğru bulmamaktadır. Bunun dışında hadislerle sıcak bakmayanlar namaz ve zekât gibi fiili hadisleri reddetmediklerini yalnızca kavli hadislerle karşı çıktıklarını beyan etmektedirler. Fakat müellif onların bu yöntemlerine kendi içlerinde bile çelişki içerisine düştüklerini zira hayızlı kadının oruç ve namaz kılmayacağı fiili bir sünnetken hadis muhaliflerinin bunu kabul etmedikleri şeklinde itiraz etmektedir. Ayrıca onlar hadislerin manayla rivâyet edildiği bununda hadislerde farklı lafızlardan görebildiklerini ileri sürmektedirler. Müellif hadislerin elbette manayla rivâyet edildiği fakat manayla rivâyet edilen hadislerin peygambere aidiyeti konusunda engel olmadığı, bunun yanında ibadet dünyamızdaki hadislerin insanların nesilden nesle uygulana geldiğini ilave etmektedir (s. 127-130).

Hadisi karşıtları had gibi ağır cezaların Kur'ân da değil hadislerle geçmesi sebebiyle reddetmektedirler. Söz gelimi zina edenle ilgili yüz sopa vurulması gerektiği ayetle sabit olmasına rağmen hadislerde evli zinakârın recmedilmesi bekâr olana da 100 sopa vurulması emredilmektedir. Yazar recm uygulamasını peygamberin Medine'ye hicret ettiği zaman Yahudilerin böyle bir uygulama içerisinde olduğu dolayısıyla onun da aynı cezayı verdiğini zikrederek daha sonra bu cezanın ayetle neshedildiğini kaydetmektedir. Müellif, Türkiye'de hadisleri eleştiren şahısların genelinin hadis muktesabatından yoksun oldukları ve bu sebeple hadisleri reddettikleri açıklamasını yapmaktadır (s. 132-136).

Altıncı bölümde hadis üzerine yapılan tartışmaların İslâm dünyasına verdiği zararlardan bahsedilmiştir. Söz gelimi hadis muhalifleri son dönemde Müslümanların Batı karşısında geri düşmesi, İslâmi ülkelerde savaşların meydana gelmesi sebebinin hadisler ve mezheplere bağlamaktadırlar. Hadisler terk edilerek Kur'ân-i Kerîm'e dönüldüğünde bütün meselelerin hal olunacağını düşünmektedirler. Müellif Müslümanların şanlı devrinde hadis ve mezheplerin olduğu dolayısıyla faturayı hadislerle çıkarmaya karşı çıkmaktadır. Bunun dışında müellif Kur'âncıların kendilerinin tahlil edemedikleri hadisleri günümüze taşıyarak gençlerin hadisler üzerinde menfi tavır takınmalarına sebep olduklarından yakınmaktadır. Ayrıca bazı Kur'âncıların samimi olarak yapmakta oldukları çalışmaların güçsüz durumda olan Sünni dünyaya bir darbe daha indirdiklerini dile getirmektedir. Hakeza onların bu tavrı İslâm düşmanlarının işlerine geldiğini zira hadisleri devre dışı bırakmamız durumunda Müslümanların hâlihazırdaki karmaşadan daha büyük sorunlarla karşılaşabileceğini vurgulamaktadır. Bölümün sonunda bu tartışmaların sürdürülmesi durumunda insanların bu dine güvenlerinin kalmayacağını belirtmektedir (s. 146-

153).

Mezkûr çalışma günümüz hadis tartışmalarıyla ilgili her kesim insanların anlayabileceği bir dille kaleme alınmıştır. Yazarın kitabın girişinde hadis muhaliflerinin ve hadis araştırmacıların dikkat etmesi yönündeki tavsiyeleri bugün araştırma yapanlar için bir şiar olmalıdır. Zira hadislere ve âlimlere hakaret edici bir üslup kullanmak sadece hadis ilmine değil bilime ve bu sahada emek veren insanlara saygısız davranmaktır. Ayrıca hadis üzerinde araştırma yapanların sorunu birileriyle ilişkilendirmek yerine meseleye somut bir şekilde yaklaşması gerekmektedir. Bunun dışında Müellifin hadis muhaliflerle tartışmasının daha önce var olan delillerin yanında akli delillerde ileri sürmesi kitabın önemine bir kat daha arttırmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda hadis tartışmalarının neticesine olabilecek muhtemel senaryolara ve tavsiyeleri zikretmesi çalışmanın sadece diğer eserlerden derlenerek ele alınmadığı özgün başlıkların ortaya koyulduğu da zikredilmelidir.

Çalışmanın bölümlere taksim edilmesi güzel olmakla birlikte özellikle ikinci bölümün alt başlıkları oldukça fazla ve bazı bölümlerin diğer bölümler içine dercedilmesi daha güzel olabilirdi zira aynı konuların farklı başlıklar altında tekrar tekrar incelenmesi okuyucuyu sıkabilmektedir. Meselâ hadisleri bırakmanın somut başarı örneğini yok saymak oluşu, ilk dönem insanların rehberliğine bizden daha fazla muhtaç oluşu ve sorumluluğun bilmeyi gerektirmesi başlıkları yaklaşık olarak aynı konuları içermektedir (s. 50-55). Bunun dışında yazar ayetleri italik olarak vermekte arkasından kendi sözünü de italik olarak yazmakta (s. 17-22) bazı noktalarda ayet italik kendi sözü normal yazılmıştır (s. 51). Hakeza özel kelimelerde eklerin birçok yerde bitişik verdiği göze çarpmaktadır (s. 33-34-38).

Kitabın muhtevasında manen rivâyet ve râviler hakkında birbirine tezat teşkil eden mesele hakkındaki malumatların eksik olduğunu düşünmekteyiz. Zira manen rivâyetin hangi dönemle sınırlı olduğu ve manen rivâyetin sadece kavli hadisler üzerinde mi, yoksa bütün hadisler üzerinde gerçekleştiği meselesinde durulması daha güzel olurdu. Bunun dışında hadis münekkitlerinin bir râvî hakkındaki birbirine zıt ifadesine gelince burada münekkitlerin birinin güvenilir olduğunu diğerini hadis uydurmacısı demediği noktalarında değinilmesi meselenin okuyucu zihninde oturması bakımından önem arz etmektedir. Sonuç olarak mezkûr çalışma hadis tartışmalarıyla ilgili emek mahsulü bir eser olup, özgün başlıklar üretmesi bakımında takdire şayandır.

Fakhriddin SALAKHITDINOV (faha_55555@mail.ru)
Marmara Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, İSTANBUL